

Dr. Süleyman Tekir

*Sinop Üniversitesi / Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

1- Hocam isterseniz, öncelikle cemiyetin kuruluşundan başlayalım. 1889 yılında İttihat-ı Osmani adıyla, tıp öğrencilerinden mürettep bir grubun İbrahim Temo'nun başkanlığında birleşmesiyle, bir cemiyet teşkil ediliyor. Bu cemiyetin kuruluş amacından ve etkilendiği oluşumlardan bahsedebilir misiniz?

Jön Türk hareketi yakın tarihimizin hala en bilinmeyen oluşumlarından birisini teşkil etmektedir. Muhalefet kavramının Türkiye'de çok yeni olduğu, filizlenme evresinin gerçekleştiği bir dönemde "Padişahım Çok Yaşa" demek istemeyen bir grubunun Mekteb-i Tıbbiye'de vücuda getirdiği bir oluşumdan söz ediyoruz. Mekteb-i Tıbbiye ülkedeki muhalefetin kalesi pozisyonunda olduğu için böyle bir örgütlenmeyi de bünyesinden çıkarmasına şaşmamalı. Kuruluş döneminde öğrencilerin kulaktan kulağa fısıldayarak gizliliğe en başından itibaren önem verdikleri bu cemiyet, elle tutulamaz gözle görülemez esrarengiz bir yapıya ilk günlerinden itibaren büründü. Bahsettiğiniz tarihten itibaren yaklaşık iki yıl boyunca hiçbir varlık göstermeyen cemiyet, bu tarihten sonra ete kemiğe bürünmeye başladı. Artık cemiyet üyelerine numara veren başkanı, azası vs. organları olan bir yapıya dönüştü (İbrahim Temo I/1). Örgütün kendi içerisindeki karmaşık hiyerarşisi ve hücre tipi yapılanma modeli İtalyan Carbonari örgütünden etkilendiğinin en büyük göstergelerinin birisi.

Cemiyetin 01 Numaralı Üyesi İbrahim Temo

2- Cemiyetin kuruluş kadrosundan itibaren çeşitli unsurlara (anasır-ı muhtelifiye) dayandığını ve farklı milletten-düşünceden insanlardan oluştuğunu görüyoruz. Bu unsurları bir arada tutan motivasyon kaynağı neydi?

Cemiyetin siyasi ideolojisini kesin olarak tespit etmek mümkün değildir. Türk milliyetçiliği çerçevesinde düşünenlerin sayısı yüksek olmakla birlikte göz ardı edilemeyecek miktarlarda

Osmanlılık, Batıcılık gibi akımlardan etkilenen mensuplar da vardır. Bunun temelinde ise üyelerinin tek bir millete veya dine mensup olmamasının büyük bir rolü vardı. Çoğunluğunu Balkan ve Kafkas kökenli ailelerin çocukları oluştururken içlerinde gayr-i müslim unsura mensup kişiler de bulunuyordu. En büyük motivasyon kaynakları da şüphesiz ki içlerindeki muhalif tutum ve idealize ettikleri vatan toprağıydı. Bu yüzden muhalefetten iktidara geçtikten sonra cemiyetin değiştiğini görürüz.

3- Örgütün gizli faaliyetlerini daha iyi yürütebilmesi için, mason locaları ile bağlantı kurulduğunu biliyoruz. İttihat ve Terakki ile mason locaları arasındaki ilişkiyi açabilir miyiz?

Tanzimat'tan sonra Osmanlı ricali arasında mason localarına üye olma eğilimi moda haline geldiği bilinen bir gerçek. Sultan V. Murad'ın tahtan indirilmesinden sonra Türkiye'deki mason locasının faaliyetlerini artırarak devam ettiği görülür. Jön Türk hareketinin mason localarıyla bağlantısı Ali Şefkati üzerinden sağlanmıştı. Bu anlamda çok farklı yönlerde faaliyet gösteren iki yapılanma olduğunu söyleyebiliriz. Şefkati'nin saraydan af istemesiyle birlikte bu bağ tamamen koptu. Temo'nun İtalya ziyareti sırasında mason örgütleriyle ilişki kurduğuna yönelik olan iddia da ciddi olarak kanıtlanamadı. 1902 itibariyle cemiyetin bu yapılarla olan ilişkisi bitti. Böyle olması bahsettiğimiz tarihten itibaren içerisinde mason üyesi olmadığı anlamına gelmez.

4- İttihat ve Terakki Cemiyeti/Fırkası, iktidarı tam olarak ne zaman ele aldı? Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda alınan mağlubiyetlerden cemiyeti sorumlu tutmak doğru mu?

Cemiyetin 1908 seçimlerindeki başarısı ile iktidara ortak olduğunu yaklaşık on sene boyunca ülkenin yönetiminde söz sahibi olduğunu söyleyebiliriz. Cemiyetin ilk önce ulaşmak istediği hedefi, şüphesiz 1908 nizamnamesinin birinci maddesinde yazdığı üzere "vatani içerisinde bulunduğu zor durumdan kurtarmaktır". Böyle bir hedefi şiar edinen cemiyetin geçiş süreci diyebileceğimiz bir dönemde bilerek veyahut körü körüne bir mağlubiyete ülkeyi sürüklediğini söylemek haksızlık olacaktır. Kaldı ki bir avuç insanın Trablusgarp'ta başardıkları herkesin malumudur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumi Üyeleri

5- Mustafa Kemal Bey İttihat ve Terakki'den neden ayrıldı? Bazı tarihçiler, ordunun siyasete karışması dolayısıyla olduğunu söylerken, bazıları ise 31 Mart Vak'ası sonrası İsmail Enver Bey ile yaşadığı anlaşmazlık yüzünden olduğunu iddia ediyor. Bu konu hakkındaki yorumunuz nedir?

İttihat ve Terakki bünyesinde barındırdığı çok sayıda lider ruhlu insanla diğer yapılardan ayrılır. Mustafa Kemal ve Enver Beyler bunlardan sadece ikisi. Mustafa Kemal'in ordunun siyaseten ayrılması noktasındaki görüşü dünya görüşünün şekillendiği dönemden itibaren oldukça nettir. Mustafa Kemal'in Meşrutiyet ilân edildikten sonraki korkularının hepsi gerçekleşmişti. Cemiyet, adeta gizli bir örgüt gibi kalıp devleti Sait ve Kamil Paşa gibi saray erkânına teslim etmişti. Mustafa Kemal kaybedilen toprakları kazanma hülyalarından ziyade var olanları koruma içgüdüsüyle hareket edilmesini istiyordu. Ordu politikalar batağına saplanmıştı. Kısacası bu kopuşu ordu-siyaset ikilemine tek başına bağlamanın yanlış olacağı düşüncesindeydim. Sonraki yıllardaki eleştirel durum da bu kopuşun tek yönlü olmadığını en büyük kanıtlarındandır.

İsmail Enver ve Mustafa Kemal Bey, 1911 Trablusgarp

6- İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (İTC) Birinci Dünya Savaşı politikasını, dönemin şartları çerçevesinde nasıl okumak gerekir? Almanlarla ittifak ve savaşa dahlimiz bir zorunluluk muydu, yoksa bir tercih mi?

Birinci Dünya Savaşı'na yöneltilen ve "N" ile başlayan sorular silsilesi hala tatminkâr bir cevap bulamadı. Kazanma hırsları ve kaybetmekten nefret eden bir yapının bu büyük oyunda köşede kalması beklenemezdi. 1911-1913 süreci dikkate alındığında ne teşkilât, ne fikir, ne de kadro olarak böyle büyük karar verebilecek yapıda olmayan iktidarın senaryoya bir noktada dâhil olması neredeyse kesindi. İngiltere, Fransa, Rusya hatta İtalya dörtlüsünden ziyade ordunun kılcal damarlarına kadar işlemiş olan Almanya safında savaşa girilmesi de yadırganmamalı.

7- Cemiyetin bir uzantısı olarak, Teşkilat-ı Mahsusa hangi misyonla teşkil edildi? Kuruluşu için net bir tarih verebilir miyiz?

Teşkilat-ı Mahsusa bilinen veyahut anlatılanın aksine bir istihbarat örgütü olmaktan ziyade gayr-i nizami harp kuruluşu. Güncel ifade ile Özel Harp Dairesi şeklinde ifade edebiliriz. Devletler bazen rutin dışı uygulamalar gerçekleştirmek zorunda kalabilirler. Teşkilat-ı Mahsusa tam da bu tarz rutin dışı uygulamalarda iktidarın elini güçlendirmek için kuruldu. Teşkilat, Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin yıkılmasını takip eden aylarda yani 1913'ün son günlerinde kuruldu. İlk reisi de Süleyman Askeri Bey'dir.

8- Bugün genelde yanlış bir kanı olarak Teşkilat-ı Mahsusa, MİT ile ilişkilendiriliyor. Peki Teşkilat-ı Mahsusa, söylenildiği gibi bir istihbarat örgütü müydü?

Teşkilat-ı Mahsusa daha çok operasyonel bir örgütlenme yapısına sahip iken Umur-u Şarkıye Dairesi'ne dönüştürüldükten sonra daha çok istihbarat, sabotaj veya propaganda yapacak bir yapıya dönüştürüldü. Modern istihbarat teşkilatlarıyla bu tarz yapıları kıyaslamak pek doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti Amblemi

9- İTC'nin lider kadrosunun ve cemiyet mensuplarının, Mustafa Kemal önderliğindeki Milli Mücadele'ye bakışı nasıldı, bu mücadeleye tesirleri ne şekilde oldu?

İttihat ve Terakki'nin önde gelen mensuplarından birçoğu Milli Mücadele hareketine doğrudan katkı verdi. Hatta bazıları zaman içerisinde Cumhurbaşkanlığı gibi devletin en yüksek yönetim makamına kadar yükselmeyi başardılar. Günümüzde yanlış okumalardan biriside İttihat Terakki'yi sürekli Enver Paşa üzerinden anlamlandırma eğilimidir. Kasım 1918'den itibaren kendisine bambaşka bir yol çizen Enver Paşa'nın Batum günlerinde biraz da yanındakilerin yönlendirmeleriyle yeniden Anadolu'yu düşünmesi olası rekabet/çatışma ihtimalinin varlığı yanlış yönlendirmelere sebep olmaktadır. Kasım 1918'den sonra bambaşka bir ekip ülkenin kaderini şekillendirmek için faaliyete geçmedi. Belki lider kadrodan olmasalar dahi bir şekilde bu yapıyla yolu kesişen kişiler Milli Mücadele hareketini başarıya ulaştırdı.

Kurtuluş Savaşı Komutanları

10- Bazı İttihatçı liderlerin yurt dışındaki gizli Ermeni örgütler tarafından öldürülmelerinin arkasında, Rusya gibi başka güçlerden söz etmek doğru mudur?

Günümüzde vekâlet savaşları denilen kavramın temelleri oldukça eski tarihlere dayanır. Meydan savaşlarının erken dönemlerde kaldığı düşünüldüğünde altıncı kol faaliyetlerinin, tahripkâr emelleri olan ülkeler tarafından kullanılmasından daha doğal bir durum düşünülemez. Yerli Ermeni ve Rumlar bahsettiğiniz tarzda ülkeler tarafından sözde hamilik adı altında yoğun şekilde kullanılmıştır. Bazı ülkeler bu tarz yapıları desteklerken Almanya’da iyi bir misafirperverlik örneği gösterememiştir.

11- 1926 İzmir Suikasti Davaları ile İttihatçılar siyasi hayattan net bir şekilde tasfiye ediliyor. İttihatçıların gerçekten Mustafa Kemal Paşa’ya karşı bir suikast hazırlığı var mıydı?

İttihat Terakki’nin doğuşunun muhalefet olduğu düşünüldüğünde, muhalefet yapacağı kişinin padişah veya Cumhurbaşkanı olması gibi bir ayırım söz konusu olamaz. Şurası da bir gerçek ki İttihatçı kimliğiyle ön plana çıkan bazı gruplar Cumhuriyet idaresi tarafından söylediğiniz gibi tasfiye sürecine tâbi tutuldu. Cumhuriyet’in beka problemi yaşadığı tarihlerde her biri ayrı lider ruha sahip bu kişilerin sıkıntı çıkarmamaları beklenemezdi. İzmir suikast girişimi bu yönüyle ele alındığında İttihatçılara mâl edilmek istenilmekte birlikte sadece onların organizasyonunda bir eylem girişimi değildi.

İzmir Suikasti Davası, İstiklâl Mahkemesi

12- Bugün İttihat ve Terakki Cemiyeti bir kesim tarafından çok fazla övgüye tâbi tutulurken, bir kesim tarafından da çok fazla yeriliyor. Tarihi misyonunu tamamlamış bu örgüte, bakışımız nasıl olmalı?

İttihat Terakki'nin etnisite mühendisliğinden ötürü belirli grupların nefretini kazandığı bilinen bir gerçek. Bu grupları dışarıda tutacak olursak bu defa da Osmanlılık penceresinden bakanlar en kolay suçlayacakları yapı olarak İttihat ve Terakki'yi hedef alabiliyor. Abdülhamid'in devrilmesi meselesi bazı kesimler tarafından asla kabul edilemez. Cumhuriyet'i kuran yapının içerisinde çoğunluğu cemiyet mensuplarının oluşturması da maalesef bu kinin katlanmasına neden olmaktadır. Bu gruplar dışında günümüzde İttihat Terakki'ye hayran bir kesimin de her geçen gün taraftar kazandığını görüyoruz. Bu kesim siyasi bir arayıştan ziyade tarihi bir limana sığınma ihtiyacı hisseden insanlardan oluşuyor. Yerli ve yabancı literatürün her geçen gün bu alanda zenginleşiyor olması bilinmeyen birçok noktanın aydınlanmasını sağlıyor. Kısır çekişmelerden ziyade İttihat ve Terakki'yi anlamak ve anlamlandırmanın daha çok yarar sağlayacağı kanaatindeyim.